

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 1. Del : 1812-42

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "1. Del : 1812-42", i Heiberg, Johanne Luise: *1. Del : 1812-42*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 213. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibfr05val-shoot-idm139983403393760.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: 1. Del : 1812-42

VINTEREN 1836-37.

Til den fastsatte Tid indfandt vi os atter i Kjøbenhavn, modtagne med Glæde af Venner og Frænder. Saa snart jeg var kommen lidt til Ro i Hjemmet, tog jeg alvorlig fat paa at læse alt, hvad der var oversat af Shakespeare, At trænge ind i disse Værker faldt mig ingenlunde let; men jo mere jeg læste, des mere mærkede jeg, at noget nyt og stort her for første Gang traadte mig imøde. Det drog mig til sig med en forunderlig Magt, og megen Poesi, jeg tidligere havde været betagen af, forekom mig nu ringe imod, hvad der her aabenbarede sig, og fra dette Øieblik fortsatte jeg alvorligt Studiet af en Aands Virksomhed, der forbauser, medens den glæder, og henriver og beriger vor Tankegang uden Ophør.

Heiberg havde bragt to Stykker med sig hjem fra Parisertheatrene: "En Criminalproces", Skuespil i 5 Akter, og "Farinelli"; begge bleve oversatte og indrettede for den danske Skueplads. Det første opførtes i denne Vinter og det andet i den følgende; begge bleve de modtagne med Bifald. I det første spillede jeg Grevinden, i det andet Preciosa.

Saisonen var alt i fuld Gang, da vi kom hjem fra Paris. Publikums Interesse og Velvillie for mig var uforandret, og min Lyst til at virke i denne Kunst i stadig Tiltagende. Med min hele Sjæls Energi stræbte jeg at gaa fremad; det var ikke længer en skøn Leg for mig, men for min aandelige Krafts hele Alvor var ingen Anstrengelse, ingen Byrde for tung. Med Samvittighedsfuldhed, det tør jeg nok sige, udførte jeg mit Embede trods nogen Mand. Dog alle de Goder, jeg var i Besiddelse af: et Publikums store 214 Paaskjønnelse, mine Foresattes Agtelse og Godhed, mine Kunstfællers Velvillie, - ja Kærlighed, thi de kjælede formeligt for mig, - alt dette var vel skikket til at styrke mig og give mig nye Kræfter, naar mit anstrengende Arbeide undertiden overvældede mig.

Oehlschläger havde skrevet sin Comedie: "Den lille Skuespiller", der blev opført i Januar. Denne Rolle var en af de første nye, hvori jeg optraadte i denne Saison. Det, at jeg havde været ved Balletten fra Barn af og saaledes havde mit Legeme i min Magt, bidrog meget til det Held, hvormed jeg udførte mandlige Roller. "Den lille Skuespiller" var skrevet for mig, og jeg høstede megen Roes for denne Fremstilling; Ryge sagde: "Dette gjør Ingen Dem efter." Stykket havde sine Mangler, og det vilde ikke ret trænge ind hos Publikum. Heiberg havde, som jeg alt har fortalt, i en Del Aar staaet paa en spændt Fod med Forfatteren paa Grund af den Polemik, han havde ført imod adskillige af hans Digterværker. I det sidste Aar havde den godmodige Oehlschläger imidlertid gjort Skridt hen imod ham for at tilveiebringe en Forsoning. De talte nu venligt sammen, naar de mødtes, og Oehlschläger havde flere Gange været hos os. Det glædede baade Heibergs Moder og mig, at det var kommet paa dette Punkt. Efter Opførelsen af hans "lille Skuespiller" skrev han mig et Brev til, som jeg vil lade følge med for at give et Vidnesbyrd om min Udførelse af Rollen; thi vi stakkels Skuespillere ere efter vor Død ligesom de Fattige, der, naar de tigge ved vor Dør, føle Nødvendigheden af at bringe Attester med fra paalidelige Mænd, for at vort Ord kan staa til Troende:

"Min ædle Veninde!

Tillad mig for det første skriftligt at takke Dem af mit fulde Hierte for Deres mesterlige Fremstilling af min "lille Skuespiller". Saamegen Ynde, Naivetet, Skalkagtighed, Følelse, Forstand kunde kun en stor Kunstnerinde vise i denne Rolle. Deres Spil var, som det var skrevet ud af min inderste Siæl, og det kom mig for, som om vi begge havde været om at digte Rollen. Og det have vi jo ogsaa! Derfor maa De saavel som jeg ønske at hielpe den lille Skuespiller (jeg vil haabe) her som i Stykket af blot øiebliklig Fare."

Han foreslaar nu en Del Forandringer og Forkortninger af femte Akt i Stykket og beder mig sige min Mening herom. Brevet ender saaledes:

"Og nu endnu engang hiertelig Tak for Deres herlige Spil! Jeg kan ikke sige Dem, hvor den Flid og Omhue rørte mig, som De viste paa Prøven, ved at spille i Dragten, og forberede Alt med den Iver og Kunstkiærlighed. Det glæder mig ogsaa meget at den gode Heiberg og jeg ere blevne 215 Venner igien, og at denne ægte Comödiedigter ynder og agter den gamle Tragikers Forsøg i det Comiske. Hils Deres fortræffelige Svigermoder. Jeg er vis paa, at hvis hun har seet den lille Skuespiller, saa har hun ogsaa faaet den kiær. Lev vel!

Deres ærbødigst hengivne og forbundne

d. 25. Januar 1837.

A. Oehlschläger .

Oehlschlägers forsonlige, barnlige Sindelag var virkelig af en rørende Natur. Desværre havde Forsonliglieden ikke nogen fast Grund, lige saa lidt som Vreden. Som hos et Barn gik det derfor op og ned med hans Venskab for Heiberg. Var han vred, vilde han ikke hilse ham, var han god, trykkede han ham op til sit Hjerte. Slige Overgange vare Heibergs Natur imod, og han kunde ikke andet end betragte dette som noget Comisk. Vi Damer - min Svigermoder og jeg - toge naturligvis ikke Del i deres Stridigheder. Vi lode lige overfor Oehlschläger, som om vi Intet kjendte dertil, og med os var Oehlschläger derfor altid paa den

venskabeligste Fod. Min Svigermoder bevarede altid en virkelig uforandret Hengivenhed for ham og havde altid et godt og kjærligt Ord paa rede Haand, hvormed hun undskyldte hans smaa Digterbarnagtigheder for Sønnen. Ogsaa Heiberg var ham i Grunden hengiven, men kunde ifølge sin kritiske Natur ikke forstaa, at man skulde være Fjender, fordi man i æsthetisk Henseende var af en anden Mening. Han selv havde ikke ringeste Ømfindtlighed for Kritik og kunde derfor ikke sætte sig ind i denne Svaghed hos Andre; og kunde han endog sætte sig ind deri, saa havde han ingen Medlidenhed med denne forfængelige Ømfindtlighed. "Naar Raaheden og Dumheden kritiserer mig, og dette vinder Bifald hos Massen, da kan jeg vel harmes derover, ifald jeg gider være over det; men naar en virkelig æsthetisk Kæmper, han være sig for eller imod, med Interesse for Sagen drøfter mit Digterværk med Aand og Smag, da kan jeg vel modsige ham og forsøge paa at overbevise ham om Vildfarelsen; men harmes paa ham og strax betragte ham som en personlig Fjende, der vil mig tillivs af Nid, er latterligt." Saaledes var omtrent Heibergs Raisonnement; men de Færreste formaa at følge de Anskuelser, som Heiberg herom har ytret og levet efter. Det pirrelige Sind og Kunstnerforfængeligheden sætter Phantasien i Bevægelse; og er dette først sket, da ser og tror den Alt, hvad den letbevægelige Tanke tilhviser den, og det er ikke muligt for det rolige, besindige Ord at trænge igjennem denne hede, kogende Kunstnerforbitrelse. Dette har jeg desværre haft Leilighed til at sanke en grundig Erfaring i. Det er svært at være Kunstner og ved Siden af dette et fornuftigt, beskedent Menneske. Det er svært ikke at lade sin Kunstnersjæl opluge sin borgerlige 216 Menneskesjæl; og dog er dette Opgaven, den store, nødvendige, den absolute Opgave, - dog herom vil jeg længere hen udtale mig udførligt, som noget af det Vigtigste i min egen og andre Kunstners Livsopgave.

En Formiddag kom den gode Hertz til mig og sagde med sit egne beskedne Smil: "Kjære Fru Heiberg! Jeg har, med Skam at tale om, atter skrevet et Stykke og længes meget efter at høre, hvad De og Heiberg ville synes derom. Jeg er saa bange for, at De skal have noget imod den Rolle, som jeg ønsker, De skal spille, og har De det, saa kan Stykket ikke opføres." Jeg havde sjæleligt og legemligt lidt saa meget ved den idelige Gjentagelse af "Den Stumme i Portici", at en Gysen foer igjennem mig ved disse Ord, og jeg udbrød: "Min Gud, Hertz! De har dog vel aldrig skrevet en stum Rolle for mig?" Hertz brast i Latter, idet han lagde sin flade Haand paa Panden - en Gestus, der var ham egen, naar han fandt noget comisk - og sagde: "Nei, Gud bedre det! Hun taler nok; gid De blot ikke maa finde: altfor meget." Jeg var beroliget ved denne Ytring, og vi aftalte nu, at han nærmere skulde lade os vide, naar han ønskede at oplæse sit nye Stykke. Han kom da en Aften og læste "Svend Dyrings Huus". Enhver, som kjender dette Stykke, og især de, som endnu erindre den Virkning, dette Arbejde gjorde fra Scenen ved dets første Fremtræden, kan sætte sig ind i vor Overraskelse og Glæde ved at gjøre Bekjendtskab med dette Digterværk. Vi bleve sammen til langt ud paa Natten for atter og atter at tale om, hvad vi havde hørt Hertz læse. Det er en af Heibergs elskværdige Egenskaber, at han kan glæde sig ved en anden Digers heldige Frembringelser, som om det var hans egen. Med stor Glæde og Interesse hørte han til; Taarerne havde under Oplæsningen mange Gange staaet ham som hans Moder og mig i Øinene. Han omfavnede Hertz ved Slutningen, og Skaaler bleve drukne, hvori vi ønskede det herlige Drama til Lykke paa sin vanskelige Bane. Uforglemmelig er mig denne Aften i vort gode gamle Hus i Brogaden paa Christianshavn. Jeg lo nu over min Frygt for, at Ragnhild skulde være stum; men denne Frygt afløstes af en anden: hvorledes det skulde lykkes mig at gjengive disse skjønne, men vanskelige Repliker i den interessante Rolle. Her fik jeg nu en ganske ny Opgave, idet den dæmoniske Lidenskab skulde fremstilles i hele sin Styrke. Vel kan man sige, at det Dæmoniske i Grunden maa vises næsten i enhver Elsker- eller Elskerinderolle, ifald den skal gribe og interessere. En Elsker eller Elskerinde, hvis Talent ikke er istand dertil og mangler de nødvendige Betingelser i sin Personlighed, vil aldrig kunne udfylde sin Plads i dette Fag; thi Lidenskaberne have altid noget af Dæmonerne i sig. Men her i Ragnhilds Rolle var det Dæmoniske saa stærkt, saa fremtrædende, saa dominerende, at det her ikke er Lidenskab, der har noget dæmonisk, men snarere en Dæmon, der geraader i et ufrivilligt, 217 et alt betvingende Kjærlighedsraseri. Det er ikke det Dæmoniske, der her vækkes ved den lidenskabelige Kjærlighed, men snarere Kjærligheden, der svækker det Dæmoniske i denne Kvindesjæl. Thi Ragnhild er raa, kold og overmodig, inden hun elsker, saa at Regisse, da Ragnhild spotter over hendes Smerte, udbrøder: "O Ragnhild! du er saa ung og saa haard! Betænk, at Ingen kan vide, Om Gud gjør altid dine Kaar saa blide." Men efter at denne lidenskabelige Kjærlighed er vakt i hendes Sjæl, da lærer hun Smerte, Ydmyghed, Resignation, ja Gudsfrygt at kjende; den stolte, overmodige Sjæl bøies, knækkes, og hun ender, hvor en anden Elskerinde begynder, med Sværmeri og Underkastelse. Ulykken gjør hende from, Lykken vilde have gjort hende rasende. Men da hun mangler alle Fundamenter for at hæve sig til en virkelig Resignation og Fromhed, gaar hun tilgrunde. Publikum overraskedes ved min Fremstilling af Ragnhild; den greb dem, den interesserede dem og lønnedes med et udelt Bifald; det Physiognomi, jeg havde paatrykt hende, var smeltet sammen med Stykket og lod sig ikke længere ombytte med et andet. Hertz var lykkelig og taknemmelig for min Udførelse og Opfatning af Rollen, - en Lykke, jeg altid har havt, at Forfatterne fremfor nogen Anden have været tilfredse med det Præg, jeg har givet deres Figurer; og jeg tilstaar, at deres Bifald altid har været det Vigtigste for mig, ligesom jeg stedse med Taknemmelighed har lyttet til deres Raad og Fingerpeg.

Man vil vanskeligt kunne forestille sig den Virkning, dette Stykke gjorde ved sin første Opførelse. Under hele den mesterlige første Akt havde Tilskuerne forholdt sig i spændt Taushed, men efter at Teppet var faldet, udbrød der en sand Jubel, og en Tummel, en Converseren lød i Tilskuersalen, hvor Enhver følte Trang til at give sin Forbauselse og Beundring Luft i Ord; og man kan gjerne sige, at Stykkets Lykke allerede var gjort og Udfaldet uomtvisteligt. Naar Guderne have været tilstede ved et Digterværks Fødsel, da følge de det

til Slutningen af sin Bane; thi forunderligt er det at lægge Mærke til, hvorledes da det Mindste med det Største føier sig til Held for et saadant Arbeide. Alle Rollerne vare opfattede af Skuespillerne paa den heldigste Maade. Fru Holst gjengav Regisse, saaledes som vist neppe Nogen efter hende vil kunne gjengive denne yndige, kvindelige Skikkelse. Saa længe man erindrer hende, kan ingen anden Skuespillerinde gjøre Virkning heri, det er umuligt; thi det kan gaa med en Rolle som med et virkeligt Menneske: ingen Anden kan sættes i dets Sted og blive den Samme; og hun fremstillede ikke Regisse, hun var Regisse, - hvor dette kan siges, er det den største Roes for en Skuespillerinde. Fru Nielsen reciterede Helvigs Repliker med al den Inderlighed, der var hende egen. Den sidste Gang hun viser sig, i Stykkets Slutningsscene - det svageste Punkt 218 forresten i hele Stykket -, udtalte hun sine Repliker med en saadan Fylde af Toner fra det menneskelige Bryst, at disse Toner endnu i dette Øieblik, da jeg nedskriver dette, klinge for min Phantasi og mit Øre. Alle de øvrige Roller bleve mere eller mindre fortræffeligt udførte, og Ingen forstyrrede det hele ypperlige Ensemble. Stykket gik atter og atter over Scenen, og Alle vilde se "Svend Dyrings Huus".

En Aften, da min kjære Jomfru Jørgensen og jeg sade i Paaklædningsværelset og iførte os vore Costumer, faldt Talen paa den glade Jul, som nu nærmede sig. Hun fortalte mig da, hvor lykkelig hendes Barndom var hengaaet, og hvilke Glæder hun, især i Julen, havde nydt; hvorledes hun i Aarets Løb havde samlet alle sine Ønsker og da virkelig i Julen havde faaet dem alle opfyldte. "Disse Erindringer," vedblev hun, "gjøre, at jeg den Dag i Dag glæder mig til Julen, som om jeg endnu var et Barn." Med en udsigelig smertelig Fornemmelse hørte jeg paa hende. Hvilke modsatte Erindringer fremtrængte sig i dette Øieblik for min Phantasi fra mit ulykkelige Barndomshjem, hvor der aldrig havde været Jul, Juletræ eller Gaver; alt Sligt havde vi stakkels Børn intet kjendt til. Mit Barndomshjem stod nu med Et i hele sit Mørke for mig. Jeg sagde ligesom for at trøste mig selv og undskyldte mine Forældre: "Mange stakkels Forældre ere ikke i den Stilling, at de kunne gjøre Jul for deres Børn." - "Aa," svarede hun, "saa fattige ere dog Ingen, at de ikke ved Et eller Andet skulde kunne helligholde Julen for deres Børn; det er jo en Pligt, som det vilde være skammeligt at forsømme." Et dybt Suk trængte sig fra mit Bryst; jeg blev saa usigelig bedrøvet over, at ikke een Erindring om noget Glædeligt i Julen fremstillede sig for min Tanke. Det er et uerstatteligt Tab ikke at have glade Barndomserindringer. Man er ligesom bleven bedraget for den Tid, der burde være den lykkeligste i Ens Liv paa Grund af Uskyldighedstilstanden, paa Grund af at Angeren, denne fortærende Magt, endnu er fremmed for det uerfarne Barn. Kan man ikke se tilbage til denne Tid med ublandet Glæde - naar da? Man er bleven berøvet sit Paradis' Foraar, og dette har sikkerligt en Indflydelse paa hele vort kommende Liv. Alle mine Barndomssorger trak i Procession, en efter en, forbi min Sjæl hin Aften. Da jeg kjørte hjem efter Forestillingen, følte jeg mig usigelig beklemt. Jeg tænkte paa, hvor mange fattige Børn der vel ogsaa imødesaae den kommende Jul lige saa blottede for Glæde, som jeg havde set den imøde i min Barndom og Ungdom, og for hvem der vel altsaa heller ikke vilde være et Punkt, som Tanken med Glæde kunde dvæle ved i en sildigere Alder. Da fattede jeg en Beslutning, og alt som den blev bestemtere hos mig, blev jeg lettere om Hjertet. Jeg besluttede at gøre en Julefest for nogle fattige Børn, om hvem jeg var vis paa, at de ingen vilde faa uden min Hjælp. "Maaske," sagde jeg til mig selv, "kunde jeg berede disse en Erindring, naar de blive Voxne. som jeg mangler." Vognen holdt nu ved Porten til mit Hjem. Jeg var saa optagen af alt dette, at Heiberg strax bemærkede det og spurgte mig om Aarsagen. "Jeg er i Aften vred paa mine Forældre," svarede jeg. "Hvad skal det sige? Hvorfor?" spurgte han. "Fordi jeg som Barn ingen Juleglæde har havt," og jeg tilstaar min Barnagtighed, at jeg ved at udtale disse Ord for Heiberg brast i Graad. Heiberg lo og syntes, det var noget sildigt at græde derover nu. Jeg fortalte ham da min Beslutning. Han bifaldt min Plan, og den blev virkelig udført til stor Glæde for mig og mine smaa Julegæster. Mange Aar efter kom en Dag en net lille Tjenestepige til mig og spurgte, om jeg ikke skulde have Brug for hende. Da jeg svarede: "Nei, ikke for Øieblikket", stirrede hun stivt paa mig og sagde: "Fruen kan vel ikke kjende mig igjen?" Jeg saae forundret paa hende. "Jeg var," vedblev hun da, "en af de Smaapiger, som var hos Fruen Juleaften 1836; den Dukke, jeg fik den Aften, har jeg endnu, og hver Gang jeg ser paa den, erindrer jeg den deilige Jul hos Fruen." Altsaa, tænkte jeg, mit Ønske blev dog opfyldt, jeg har hin Juleaften virkelig nedlagt en kjær, uforglemmelig Erindring, i det mindste hos et af disse Børn.

I denne Vinter var Martensen oftere og oftere kommet i vort Hus og hørte tilsidst til vor stadige Omgang. Heibergs Moder fandt stor Behag i ham og hans Underholdning. Hun var, som jeg alt har berettet, et religiøst Gemyt og havde tænkt over alle de dybe Spørgsmaal i Christendommen. Med Martensen havde hun nu rig Leilighed til at faa alle disse Spørgsmaal drøftede, og interessant var det at lytte til disse Samtaler, især for en lille Uvidende som mig, der var saa slet oplært i sin Christendom, som det vel var muligt. Disse Samtaler skylder jeg den første Spire til den Trang, der lidt efter lidt opstod i mit Indre, til at vide Besked om Guds Ord og lære det nye Testamente at kjende fra Grunden af. Men kun af og til følte jeg denne Trang, og endnu havde jeg ikke Kraft til paa egen Haand at sørge for min Gjenfødelse. Mit Liv splittede sig endnu i for mange verdslige Interesser, til at jeg med Alvor kunde frigjøre mig fra disse og begynde noget Nyt. Endnu optog den Kunst, jeg dyrkede, min hele Tænkning; endnu var jeg paa det Punkt, at jeg ikke begreb, hvorledes man udholdt Livet, naar man ikke spillede Comedie, eller hvormed Andre i det Sted udfyldte deres Tid.

Vi begyndte i denne Vinter, hvad vi i Spøg kaldte Læseballer. De bestode i, at en Del af vore Omgangsvener: Martensen, Andræ, den elskværdige Præst Paulli og nogle faa til, kom paa en bestemt Aften, hvor snart den Ene, snart den Anden oplæste ældre Digterværker, Afhandlinger af forskjelligartet Indhold eller deslige. Enkelte Gange læste Heiberg for en større Kreds en og anden af sin Moders Noveller,

inden de udkom i Trykken. Til 220 denne Kreds hørte Physikeren Ørsted og hans Kone, som vare gamle trofaste Venner af Heiberg og hans Moder, ligeledes af og til Juristen Ørsted, Madvig med Flere. Denne Underholdning vedbleve vi med et Par Vintre. Udtrykket "Læsebal" skrev sig fra min Klage over ikke at maatte deltage i Baller. Heiberg sagde derfor, at jeg skulde faa Lov til at komme med til Læsebal. Det var jo rigtignok ikke det Samme, men i Grunden var min Lyst til Bal neppe rigtig ment; thi kom det til Stykket, følte jeg altid en ubehagelig Fornemmelse ved, at saaledes Enhver, som havde Lyst til det, kunde slynge sin Arm om mit Liv og med sit hede Ansigt komme mit saa nær, - saa ifald det havde været mig tilladt, havde jeg rimeligvis frasagt mig denne for Mange saa store Glæde. Jeg kunde sige som Konen i "Seer jer i Speil":

"Naar du kun ei herefter det forbyder,
Begaer jeg aldrig mere denne Feil."